

Bartha Lajos

(1869–1946)

Családi háttér és tanulmányok

Bartha Lajos 1869. január 17-én született a Kolozs vármegyei Kolozsváron, római katolikus vallású családban egy jó nevű kolozsvári ügyvéd fiaként.

Erdélyi szülővárosában négy evangélikus főgimnáziumi osztályt végzett jeles eredménnyel, majd 1884 és 1888 között a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia tisztképző tanfolyamát végezte el kiváló eredménnyel, évfolyamelsőként. Kimagasló tanulmányi eredményei következtében nem hadapród-tiszthelyettesként (1883 és 1901 között a Ludovika Akadémián hadapródképzés folyt), hanem hadnagyi rendfokozatban hagyta el az Akadémiát, és rögtön tisztté avatták fel.

Bartha Lajos 1906-ban megnősült, házasságából egy fiú (Lajos) és egy leány született. 1925. április 23-án megözvegyült.

A dualizmus időszakában szokásos módon több nyelvet is használt – különböző szinten – tiszti pályafutása során: magyarul és németül tökéletesen, románul a szolgálat igényeinek megfelelően (mindez néhány száz kifejezés ismeretét jelentette, amelynek segítségével az adott tiszt szóban már érintkezni tudott katonáival a szolgálat napi ellátása során), francia és orosz nyelven pedig szükségképpen beszélt.

Katonatiszti pályafutása 1914 végéig

Katonatiszti pályafutását 1888. augusztus 18-án kezdte hadnagyként a magyar királyi 21. honvéd gyalog féldandárban Kolozsváron, ahol is ezredsegédtiszti beosztásban tevékenykedett. 1889. december 1-jétől a magyar királyi 23. honvéd gyalog féldandár 1. zászlóaljában szolgált zászlóaljsegédtisztként Nagyszebenben. 1892. május 1-jétől, immáron főhadnagyi rendfokozatban, az időközben a Honvédségnél végbement szervezeti változások következtében, a magyar királyi 23. honvéd gyalogezred ezredsegédtisztje lett Nagyszebenben.

Pályája elején járó fiatal tisztként továbbképezte magát, és 1891–1892-ben a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia felsőbb tiszti tanfolyamát, majd 1892–1894 között a bécsi császári és királyi Hadiiskolát (az osztrák–magyar szárazföldi fegyveres erő egységes vezérkari testületébe pályázók számára fenntartott, 1852 óta működő vezérkari szakiskolát) végezte el igen jó eredménnyel. Az Ausztria–Magyarország haderejében érvényben lévő előírásoknak és szokásoknak megfelelően hadiiskolai tanulmányainak sikeres befejezése után rögtön vezérkari beosztásba helyezték: 1894. november 1-jétől a császári és királyi VII. hadtestparancsnokság vezérkari osztályán szolgált Temesváron. Azt követően, 1895. november 1-jétől Bécsbe került, ahol a császári és királyi Vezérkar Vasúti Irodájában, majd 1896. május 1-jétől a Vezérkar Hadművelési Irodájában teljesített szolgálatot. Mindkét utóbbi beosztásában hasznos tudással és tapasztalatokkal sikerült felvérteznie magát tiszti pályafutása későbbi szakaszához. 1896. augusztus 25-től I. Ferenc József kíséretében vett részt az akkor Galíciában lezajlott, úgynevezett császárgyakorlaton, vagyis a minden év őszen az uralkodó és a haderő vezérkara, tábornoki rendfokozatot viselő irányítói, továbbá több tízezer katona részvétele mellett megrendezett nagyszabású hadgyakorlaton. 1896. november 1-jén soron kívül 2. osztályú századossá nevezték ki, egyidejűleg pedig áthelyezték a magyar királyi Honvédség kötelékébe. (A Honvédségben akkoriban tiszthiány uralkodott, így több magyar származású, magyarul kiválóan értő és vezérkari minősültséggel rendelkező tisztársához hasonlóan ő is átkerült a fegyveres erő második vonalába.) A budapesti magyar királyi Honvédelmi Minisztérium 4. osztályán teljesített szolgálatot, ahol fogalmazótisztként tevékenykedett, majd 1898. május 1-jén I. osztályú századossá nevezték ki beosztásában. 1898. november 1-jén csapatszolgálatra osztották be, és visszatért szülővárosába: a 9. század parancsnoka lett a magyar királyi 21. honvéd gyalogezred 3. zászlóaljában Kolozsváron. 1899. október 1-jétől kezdve közel nyolc éven át a budapesti magyar királyi Honvédelmi Minisztériumban szolgált,

ahol először annak 1. osztályán a honvéd vezérkari szervezet kidolgozásában vett részt, majd 1904. augusztus 1-jétől a Minisztérium 4. osztályán tevékenykedett, s azon beosztásában 1905. május 1-jei hatállyal őrnaggyá nevezte ki az uralkodó. 1905. október 31-én a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium 1. osztálya helyettes vezetőjévé kapott kinevezést. Előjáróinak azokban az években róla írt minősítéseiből kiderül, hogy jó tornász, jó vívó, jó lovas, nagyon jó úszó és gyorsíró, tehetséges rajzoló volt, szeretett kerékpározni, továbbá a katonai térképezés terén is jól hasznosította korábban megszerzett szakmai ismereteit.

1907. április 19-én a budapesti császári és királyi 32. gyaloghadosztály vezérkari főnöki beosztásába helyezték. 1907. október 10-én Ferenc József katonai irodájába osztották be Bécsben, ahol több mint öt éven át teljesített szolgálatot, közben 1908. november 1-jén alezredesi, majd 1911. november 1-jén ezredesi kinevezést kapott. 1912. november 1-jén csapatszolgálatra vezényelték, a 3. zászlóalj parancsnoka lett a debreceni császári és királyi 39. gyalogezredben. 1913. március 1-jén a magyar királyi 1. honvéd gyalogezred parancsnokságát vette át a magyar fővárosban. (1914 előtti tiszti pályafutása is ékes bizonyítéka annak, hogy az osztrák–magyar szárazföldi fegyveres erő egyes részei – a császári és királyi hadsereg és a magyar királyi Honvédség – között az átjárás teljesen biztosított és megszokott volt a tisztek számára, a haderő két vonalának egyikéből a másikába gyakorta helyezték át őket.)

Bartha Lajos tisztársai többségéhez hasonlóan nem rendelkezett kézzelfogható harctéri tapasztalatokkal, mivel nem vett részt az Osztrák–Magyar Monarchia által indított és 1914 előtt lezajlott hadjáratban, megszálló hadműveletben (például Bosznia-Hercegovina 1878-as okkupációjában, a Novi Pazar-i szandzsák 1879-es megszállásában, az 1869-ben és 1882-ben lezajlott dél-dalmáciai és hercegovinai felkelés leverésében) vagy megfigyelőként a dualizmus időszakában zajlott különböző külföldi katonai missziókban, helyi háborúkban (példának okáért az 1904–1905-ös orosz–japán háborúban vagy az 1912–1913-ban lezajlott két Balkán-háborúban).

A Nagy Háború kitörése után, 1914. augusztus 1-jén a budapesti 1. honvéd gyalogezred élén vonult az Ausztria–Magyarország szempontjából fő hadszíntérnek számító orosz frontra. Az alakulatát irányító Bartha ezredes a heves harcok közben kétszer is megsebesült. Először 1914. augusztus 30-án orosz tüzérségi srappeldarab sebesítette meg könnyebben, majd 1914. október 19-én jobb láb-szárán, térd alatt ellenséges géppuskalövedéktől szenvedett súlyos sebesülést. Utóbbi sérülése után betegszabadságot kapott, és Budapesten lábadozott.

A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia parancsnoka

Bartha Lajos ezredest 1915. április 5-én a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia parancsnokává nevezték ki, amely beosztását 1918. november 24-ig látta el. Mint az intézmény padjaiból kikerült egykori növendék, a Ludovika Akadémián folyó tisztképzést teljes mértékben szívügyének tekintette, és kellő szakmai alázattal, minden erejével annak eredményességén munkálkodott. Erről a következőket írta 1916 májusában:

„Mint szeretett Alma Materünk egyik leghűbb fia, méltó büszkeséggel foglaltam el a részemre, annak élén legkegyelmesebben kijelölt díszes helyet s hű munkatársaimmal együtt minden erőnket és tudásunkat, a honvédség anyaintézete felvirágzásának és a tisztii nevelés ügyének szentelve, immár egy éve szakadatlan azon fáradozunk, hogy a honvédséget királyhűségben és hazaszeretben nagyanevelt, kötelességtudó, tetterre kész és harczratermett fiatal tisztekkel gazdagítsuk.”

A Ludovika Akadémia parancsnokaként számos, a világháborús helyzetből és a hátszágot is érintő megszorításokból adódó nehézséggel kellett szembe-sülnie. A nagyváradi és a pécsi honvéd-hadapródiskolákat a világegés kitérése után Pécssett egyesítették, mivel Nagyváradon az iskolának otthont adó épületet hadikórháznak rendezték be. A pécsi hadapródiskola legfelsőbb évfolyamait helyszúke miatt 1915 ősztől a Ludovika Akadémián helyezték el. 1915 szeptemberétől az 1917-es tanév végéig tehát két éven át tartó (akadémiai és hadapródiskolai), gyorsított és a korábbiakhoz képest rövidített háborús tisztképzés folyt a Ludovika falai között, amelyet a fiatal, sokszor még a középiskolát sem befejezett hallgatók túlnyomórészt tartalékos tisztekből álló tanári kartól kaptak, így annak színvonala már nem érte el az 1914 előtti békeévek ludovikás képzését.

Bartha Lajos tábornoknak (az Akadémia parancsnoki beosztásának átvétele után hamarosan, 1915. május 1-jén császári és királyi vezérőrnaggyá, 1918. május 1-jén pedig altábornaggyá nevezte őt ki a birodalom uralkodója) hamar szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy az igen nagy tisztii háborús veszteségekkel egyenes arányban nőtt az új honvédtisztek iránti igény az egyes hadszíntereken. Az 1914. augusztus 1-jén és október 15-én, majd az 1915. március 15-én történt idő előtti honvédtisztavatások után, 1915. augusztus 18-án – már az ő parancsnoksága alatt – volt a negyedik ilyen avatás. A Ludovika Akadémia tantermei ily módon szinte teljesen kiürültek. A pótlásukra az 1916. évi VII. törvénycikk rendelkezései alapján 120, a 17. életévüket még be nem töltött és a középiskola 7. osztályát már elvégzett fiatalot vettek fel az Akadémiára, akik az első

évfolyamban kezdhették meg tanulmányaikat. A krónikus honvédtisztihány enyhítésére 1916. augusztus 1-jén egyéves tisztképző tanfolyamot indítottak a Ludovikán a három hónapos harctéri szolgálattal és tapasztalattal már rendelkező fiatalok számára. Az 1916/1917-es tanévben tehát a kétéves és az egyéves honvédtisztképzés párhuzamosan folyt. Bartha Lajos tábornoknak jelentős szerepe volt abban, hogy a Ludovika Akadémia 1914 és 1918 között több mint 800 végzett honvédtisztet bocsátott ki falai közül.

Bartha Lajos tábornok minden tanév végén bejárta az akadémikusokkal és a ludovikás tanfolyamok hallgatóival az első világháborús hadszíntereket. Tanulmányútjuk során nemcsak a kiképző és hadtápalakulatokat, hanem a harcoló csapatokat is gyakran felkeresték, így ők első kézből származó harctéri élményekkel lettek gazdagabbak. Bartha tábornok gondot fordított többek között arra is, hogy a Ludovika Akadémia – a háborús viszonyok és nehézségek ellenére – a kor követelményeinek megfelelő korszerűbb felszerelésekhez jusson. Modernebbé és higiénikusabbá alakította az épületet, új nyitott lovardát és hajtóiskolát, korcsolyapavilont, lövegszíneket, műszaki raktárakat, sportöltözőket építtetett, a tanári kar és az akadémikusok számára pedig külön kaszinóhelyiséget létesített.

Legmaradandóbb alkotásai közé tartozott a különböző hadszíntereken hősi halált halt ludovikás bajtársak emlékére emelt Hősök Csarnoka, amelyet 1918. augusztus 20-án szentelt fel Csernoch János hercegprímás az uralkodó képviselőjében megjelent József Ferenc királyi herceg jelenlétében. Több terve az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása és a magyarországi politikai hatalomváltás miatt már nem valósulhatott meg. Ezek közé tartozott a hősi halált halt honvédtisztek (összesen 360 fő hunyt el a Ludovika Akadémia tisztjei, tanárai és hallgatói közül a Nagy Háború hadszínterein vagy az ott szerzett sebesülés, betegség következtében, illetve a hadifogságban) emlékművének a Ludovika Akadémia parkjában történő felállítása, amelynek leleplezését a magyar királyi honvédség létrehozásának 50. évfordulójára, 1918. december másodikára tervezték. Szintén csak terv maradt a Ludovika parkjában létesítendő strandfürdő elkészítése, a főépület előterének bejáratánál egy diadalkapu felállítása, továbbá a hadimúzeum felépítése.

Bartha Lajos tábornok 1916. március 22-től a honvéd Ludovika Akadémia parancsnoksága mellett még a Hadtudományi Kérdések Szakértői Bizottságának tagjaként is tevékenykedett Bécsben. 1919. január 1-jén – a legtöbb, az egykori Osztrák–Magyar Monarchia haderejében szolgált tábornokkal és ezredessel egyetemben – hivatalosan nyugállományba helyezték, azt követően pedig Budapesten élt.

Pályafutása 1919 után

Az 1919 nyarán Szegeden megalakult Nemzeti Hadseregben, illetve a magyar királyi Honvédségben is jelentős szerepet vállalt. 1919. augusztus 22-től az 5. tiszti igazolóbizottság elnökeként, 1919. november 16-tól a tábornoki becsületügyi választmány tagjaként, majd 1920. január 25-től a tábornoki igazolóbizottság elnökeként tevékenykedett Budapesten. (Az igazoló eljárás során az állami tisztviselők, hivatalnokok, a császári és királyi hadsereg, valamint a Honvédség hivatásos, tartalékos és nyugállományú tisztjeinek tevékenységét vizsgálták az 1918 novembere és 1919 augusztusa közötti időszakban. A cél annak megállapítása volt, hogy az illető személy vállalt-e olyan munkakört, vagy tanúsított-e olyan magatartást, amely a tiszti állás követelményeivel össze nem egyeztethető, továbbá annak tisztázása, hogy a Tanácsköztársaság idején teljesített-e a kötelező vagy rákényszerített munkát meghaladó szolgálatot.) 1920. április 1-jén visszahelyezték tényleges állományba, és egyidejűleg a budapesti Legfelsőbb Katonai Törvényszék elnökévé nevezték ki. 1921. március 19-én a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium ellenőrző bizottságának elnöki beosztását vette át. 1921. május 1-jétől a Legfelsőbb Katonai Törvényszék elnöki, valamint a Honvédelmi Minisztérium ellenőrző bizottságának elnöki teendőit egyaránt ellátta a magyar fővárosban. 1923. április 1-jén visszahelyezték a korábbi nyugállományba, ezután Budapesten élt. 1946. december 20-án hunyt el Budapesten, majd december 23-án temették el a főváros által adományozott díszsírhelyre a Kerepesi (ma Fiumei) úti temetőben, ahol a 24/1-es parcella első sorának 8. sírhelyén nyugszik. Sírfelirata a következő: „Emelték első világháborús honvéd fiai.”

Címei és elismerései

Öröklött nemesi címe és előneve 1635-ből származott. A Volt Budapesti 1-es Honvédek Bajtársi Szövetségének elnöki posztját is betöltötte a két világháború közötti időszakban.

Bartha Lajos altábornagy számos osztrák–magyar kitüntetést kapott szolgálati érdemei elismeréseként. 1898. december 2-tól a Jubileumi Emlékérmes a fegyveres erő számára, 1907. május 6-tól a Katonai Érdemkeresztet, 1908. augusztus 12-től a Bronz Katonai Érdemérmes piros szalagon, 1908. december 2-től a Katonai Jubileumi Keresztet, 1912. október 4-től az Osztrák Császári Vaskorona

Rend III. osztályát (1914. december 24-től hadidíszítménnyel, majd 1917-től kardokkal), 1913. augusztus 18-tól a Katonai Tiszti Szolgálati Jel III. osztályát és az 1912–13. évi Mozgósítási Keresztet, 1916. április 24-től az Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztjét hadidíszítménnyel, valamint 1916-tól a Ferenc József Emlékjelet, 1917-től a Vörös Kereszt I. osztályú Díszjelvényét hadidíszítménnyel, 1918-tól a Károly Csapatkeresztet és a Sebesültek Érmét két sávval viselhette.

A külföldi kitüntetések közül 1901. január 9-én a Perzsa Nap és Oroszlán-rend IV. osztálya, 1908. július 22-én a bajor Katonai Érdemrend III. osztálya, a lippei Hercegi Házirend II. osztályú Érdemkeresztje, 1908. október 23-án a spanyol Katonai Érdemrend I. osztályú keresztje, a dán Dannebrog-rend parancsnoki keresztjének II. osztálya, 1909. április 12-én a Románia Csillaga-rend parancsnoki keresztje, 1910. október 13-án a porosz Korona-rend II. osztálya, 1912. július 25-én a bolgár Katonai Érdemrend nagytiszti keresztje gyémántdíszítménnyel, 1913-ban a Német Lovagrend Mária Keresztje, 1914. február 10-én a bolgár Katonai Érdemrend parancsnoki keresztje, 1918. április 20-án a Pápai Állam Pro Ecclesia et Pontifice érdemkeresztje, valamint 1918. november 27-én a porosz Vörös Kereszt Érem II. és III. osztálya viselésére kapott engedélyt az Osztrák–Magyar Monarchia uralkodójától, illetve az utódállam Magyar Népköztársaság katonai vezetésétől.

Szellemi hagyatéka

Bartha Lajos tábornok pályája során több írásmű elkészítésével is gyarapította a magyar nyelvű hadtudományi irodalmat. Három tanulmányt is publikált a *Ludovika Akadémia Közlönye* címet viselő, 1873-tól létező katonai szakfolyóiratban, amelyek a megjelenés sorrendjében a következők: *Az 1895. évi zentai folyón való átkelési gyakorlat* (1896. évi 5. szám, 385–434. oldal), *Az 1896. évi komarnoi nagyobb lovassági gyakorlat* (1897. évi 3. szám, 261–272. oldal), *A 10. és 11. hadtest 1896. évi mościskai gyakorlata* (1897. évi 4. szám, 385–436. oldal). Nevéhez fűződik az 1913–1914-ben általa vezetett 1. honvéd gyalogezred első világháborús albumának összeállítása, amely *A magyar királyi „IV. Károly király” volt 1. honvéd gyalogezred története és háborús emlékalbuma* címmel látott napvilágot 1939-ben Budapesten.

Irodalom

- Bachó László, dezséri (szerk.): *A Magyar Kir. honvéd Ludovika Akadémia története*. Budapest, Magyar Királyi honvéd Ludovika Akadémia, 1930.
- Balla Tibor: A dualizmus korának hadtörténete (1867–1914). In Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2015. 209–235.
- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok*. Budapest, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 2019a.
- Balla Tibor: A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia parancsnokai a Nagy Háború idején. *Hadtudományi Szemle*, 12. (2019b), Különszám. 17–26.
- Balla Tibor: *A honvédtisztképzés irányítóinak arcképcsarnoka. A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia igazgatói és parancsnokai, 1872–1945*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022.
- Berkó István (szerk.): *A magyar királyi honvédség története 1868–1918*. Budapest, M. Kir. Hadtörténelmi Levéltár, 1928.
- A Kerepesi úti temető II. *Budapesti Negyed*, 7. (1999), 3. 174–525.
- Rada Tibor: *A Magyar Királyi honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945)*. I–II. Calgary–Budapest, Gálos-Nyomdász – Magyar Történelmi Társulat, 1998–2001.

Forrás

HM HIM Hadtörténelmi Levéltár, Tiszti anyakönyvi lapok 8645